

нна спиратися не тільки на вирішення поточних завдань, а в першу чергу на визначення перспективних напрямків її розвитку.

Стаття надійшла до редколегії 11.05.2010 р.

УДК 351.746.2:342.97(477)
І.В. Краснобрижій

**ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВЗАЄМОДІЇ
ПІДРОЗДІЛІВ ДСБЕЗ МВС УКРАЇНИ
З ІНШИМИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ
ОВС ПОТРЕБУЄ ВДОСКОНАЛЕННЯ:
ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ**

У статті здійснюється аналіз літературних та нормативних юридичних джерел, що висвітлюють або ж регламентують аспекти взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України з іншими оперативними підрозділами ОВС.

Ключові слова: економічна злочинність, взаємодія, суб'єкт взаємодії, компетенція, функція, законність.

В статье проводится анализ литературных и нормативных юридических источников, которые отражают либо регламентируют аспекты взаимодействия подразделений ГСБЭП с другими оперативными подразделениями ОВД.

Ключевые слова: экономическая преступность, взаимодействие, субъект взаимодействия, компетенция, функция, законность.

In the article on the base of the juridical sources the problematic questions of interaction of the detachments of the Organs of internal affairs as to the actions against economic crime.

Key words: economic crime, interaction, the subject of interaction, competence, function, legality.

Взаємодія підрозділів ДСБЕЗ з іншими оперативними підрозділами ОВС у процесі боротьби з економічною злочинністю, будучи одною з видів соціальної діяльності, підкоряється законам суспільного розвитку й зазнає змін прогресивного характеру. Одне з найважливіших місць у цьому процесі займає правове регулювання, від ефективності якого прямо залежить оперативність і якість розв'язуваних завдань. Саме ця обставина й обумовлює необхідність його глибокого вивчення.

Так, на думку фахівців у галузі права (С.С. Алексєєв та ін.) під правовим регулюванням варто розуміти здійснюваний за допомогою права й всієї сукупності правових засобів юридичний вплив на суспільні відносини. Дане поняття охоплює багатогранну діяльність держави, спрямовану на формування юридичних засобів організації громадського життя,

які об'єктивно необхідні в конкретних соціально-економічних і політичних умовах для забезпечення нормальної життєдіяльності суспільства і його членів на цивілізованих, демократичних засадах.

Водночас, правове регулювання означає, з одного боку, установлення меж поведінки, заборону виходу за їх рамки й дозвіл діяти в певних межах, а з іншого боку, - спонуку до дій, наказ або стимуляцію відповідних учинків.

Дана обставина припускає наявність великої сукупності методів, прийомів і засобів правової регламентації суспільної діяльності. Їх вибір залежить від пріоритетних інтересів держави, особливостей регульованих відносин, розв'язуваних завдань, напрямків суспільного розвитку. Одні відносини держава прагне за допомогою права зміцнювати й розвивати, інші - обмежувати й витіснити з життя суспільства. Отже, право є активним елементом розвитку суспільних відносин. При цьому, - звертає увагу С.С. Алексєєв, - його активна роль не зводиться до одного лише впорядкування й закріплення існуючих відносин, - воно сприяє створенню нових відносин, зокрема, побудові правової держави.

Побудова правової держави припускає побудову суспільства злагоди й компромісів. У цьому розумінні право є системою громадського порядку, заснованою на врахуванні інтересів різних верств суспільства. Водночас у правовому регулюванні завжди присутній елемент потенційного примусу, що у даній ситуації відсувається на другий план, а при необхідності, як правило, здійснюється ненасильницьким шляхом.

З поняттям правового регулювання тісно зв'язані поняття його ефективності й оптимальності.

Ефективність правового регулювання складається з ефективності дій всього складового цього механізму, у якому одна з першорядних ролей приділяється нормам права і їхньому застосуванню.

Зміст ефективності правової норми укладається в її здатності досягати бажаного результату поряд з дією як позитивних, так і негативних супутніх факторів. Ефективність правового регулювання залежить від здатності об'єднувати й направляти позитивні фактори, які супроводжують дії правової норми, і блокувати ті, що перешкоджають.

Не менш важливим елементом правового регулювання виступає оптимальність, що характеризує його з позицій:

- обумовленості об'єктивним потребам і закономірностям розвитку регульованої сфери суспільних відносин;
- погодженості із загальними тенденціями розвитку суспільства;
- відповідності вибраних правових засобів найбільш успішному досягненню цілей;
- раціональності (економічності) правових форм і засобів досягнення цілей;
- відповідності правових приписань нормам моральності;

- відповідності правових норм правилам законодавчої техніки.

Сукупність взаємозалежних і взаємообумовлюючих, погоджених і взаємодіючих юридичних засобів, за допомогою яких і регулюються суспільні відносини, являє собою струнку правову систему держави. Дана система містить у собі правове регулювання різних видів діяльності, однією з яких є взаємодія підрозділів ДСБЕЗ МВС України у процесі боротьби зі злочинністю.

Аналіз практики взаємодії оперативних підрозділів ДСБЕЗ МВС України з іншими оперативними підрозділами ОВС у процесі боротьби зі злочинністю в сфері економіки переконливо доводить, що подальше вдосконалення цієї діяльності прямо пов'язане з рішенням двох проблем: її правового регулювання й організаційно-тактичного забезпечення.

У першому випадку доречно зауважити, що взаємодія підрозділів ДСБЕЗ МВС України з іншими підрозділами ОВС, будучи ефективними засобами поліпшення якості боротьби з економічною злочинністю, носить державно-правовий характер і має потребу в чіткому правовому регулюванні, здатному забезпечити успішне виконання комплексних завдань.

Роль інституту правового регулювання визначається тим, що він дозволяє здійснювати дану діяльність виключно у повній відповідності з вимогами чинного законодавства, у тому числі й указів Президента, постанов Уряду, відомчих нормативних актів, які розроблені на основі наукових концепцій з урахуванням передового досвіду практики.

Аналіз чинного законодавства й відомчих нормативних актів дозволяє відзначити, що правовому регулюванню взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України приділяється пильна увага. Таке законодавство являє собою струнку ієрархічну систему правових норм, що включає:

- 1) Конституцію України;
- 2) закони й інші нормативні акти, прийняті законодавчими органами;
- 3) нормативні акти, прийняті органами виконавчої влади.

У системі правових норм основне місце належить Конституції України, яка містить ряд положень, що визначають обов'язок правоохоронних органів здійснювати в числі інших і заходи щодо боротьби з економічною злочинністю.

До основних законів, що мають безпосереднє відношення до правового регулювання боротьби з економічною злочинністю й взаємодії відповідних оперативних підрозділів ОВС відносяться: Кримінальний кодекс України, Кримінально-процесуальний кодекс України, Закон України "Про міліцію", Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність", Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" тощо.

До норм органів управління відносяться акти Президента України, Уряду України й відомчих державних органів України. У число останніх входять відомчі й міжвідомчі накази, розпорядження, інструкції, що видаються правоохоронними органами.

Кримінальний кодекс України, будучи одним з основних законодавчих актів, що регулює правові питання з протидії злочинності, безпосередньо не регламентує питання досліджуваної взаємодії. Головним його завданням є охорона особистості, її прав і свобод, власності, суспільних і державних інтересів, правопорядку від злочинних посягань. Для здійснення цих завдань кримінальне законодавство закріплює підстави й принципи кримінальної відповідальності, визначає, які суспільно-небезпечні діяння є злочинами, установлює покарання, яке може бути застосоване до осіб, що вчинили злочин.

Приведення в дію механізму кримінального законодавства, з урахуванням його особливостей, у свою чергу, вимагає чіткого регулювання на законодавчому рівні процедури реалізації норм матеріального права, що забезпечується нормами Кримінально-процесуального кодексу України.

Завданнями кримінального судочинства є швидке й повне розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону. З огляду на складність і важливість розв'язуваних завдань, законодавець чітко регламентував цю діяльність, починаючи з визначення її суб'єктів і закінчуючи строгою регламентацією її етапів і окремих дій.

Зауважимо, що кримінально-процесуальне законодавство також не містить у собі норм, які безпосередньо регулюють питання досліджуваної нами взаємодії. У його межах тільки визначено коло суб'єктів, на які покладається функція протидії злочинності, встановлено їх процесуальні права й обов'язки. На наше переконання, саме цим обумовлене існування окремих законів, норми яких детально регулюють організаційно-тактичні й інші аспекти діяльності даних суб'єктів.

У плані досліджуваної проблеми становлять інтерес Закон України "Про міліцію" і Закон України "Про оперативно-розшукову діяльність".

Прийнятий 20 грудня 1990 року Закон України "Про міліцію" регламентує організаційну побудову й основні положення діяльності міліції, установлює її обов'язки й права, визначає умови застосування фізичної сили, спеціальних засобів і зброї, визначає порядок служби в міліції, гарантії соціального й правового захисту її співробітників, умови фінансового, матеріально-технічного забезпечення й контролю за її діяльністю.

Підкреслюючи важливе значення взаємодії в діяльності ОВС, законодавець визначає її як один з найважливіших принципів діяльності міліції. Відповідно до положень чинного закону міліція вирішує поставлені перед нею завдання у взаємодії з іншими державними органами, суспільними об'єднаннями, трудовими колективами й громадянами.

Отже, досліджувана взаємодія має займати одне із центральних місць в організації діяльності оперативних підрозділів ДСБЕЗ МВС України. Її розвиток на фоні вдосконалення відповідного правового регулювання є передумовою ефективного виконання різних напрямків діяльності ОВС.

Не менш прогресивним кроком у правовому регулюванні діяльності оперативних підрозділів ДСБЕЗ МВС України і, зокрема, їх взаємодії є прийняття Закону України "Про оперативно-розшукову діяльність". Його особливе місце в системі нормативних актів убагацькується в тому, що:

- на вищому рівні законодавчої влади врегульовані загальні організаційно-тактичні основи цієї діяльності;
- закон став основою, на якій розробляються відомчі нормативні акти, що регулюють діяльність суб'єктів ОРД;
- закон привселюдно визначив необхідність здійснення оперативно-розшукової діяльності для боротьби зі злочинністю.

Зауважимо, що детальної регламентації аспектів організації й тактики взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими оперативними підрозділами ОВС під час проведення оперативно-розшукових заходів указані закони не містять, оскільки ці питання відносяться до державної таємниці. У зв'язку з забезпеченням режиму секретності напрями взаємодії закладені до положень нормативних актів Міністерства внутрішніх справ України.

Серед таких нормативних документів особливе місце займають директиви, прийняті на певний строк. Вони містять у собі обов'язкові до виконання вказівки, у яких містяться основні положення по регулюванню організації різних напрямків діяльності, у тому числі й взаємодії. Так, зокрема, при роботі з розкриття злочинів, розшуку злочинців, що зникли, і без звістки зниклих громадян підкреслюється необхідність забезпечити комплексне використання сил, засобів всіх служб ОВС з одночасним підвищенням ролі й відповідальності кожної служби за конкретну ділянку. У даних документах знаходять висвітлення й вимоги про необхідність удосконалювання взаємодії не тільки між всіма правоохоронними й іншими органами, між всіма підрозділами міліції, але й між оперативними підрозділами інших правоохоронних органів. А саме, пропонується організувати безпосередні контакти підрозділів кримінальної міліції з оперативними частинами СІЗО й ІТТ.

У нормативних актах МВС України містяться правові норми, спрямовані на вдосконалення організаційно-тактичних аспектів взаємодії всіх підрозділів ОВС, у тому числі і їх оперативних підрозділів. Оскільки документи подібного рангу мають своєю метою дати загальні установки й визначити пріоритетні напрями роботи, докладну регламентацію різних напрямків діяльності покликані забезпечити інші правові акти, видавані в розвиток директивних положень.

У цьому зв'язку, у системі нормотворчої діяльності МВС України, останнім часом здійснений ряд важливих заходів, спрямованих на вдосконалення правового регулювання взаємодії оперативних підрозділів ОВС, як спеціального виду їхньої діяльності і як одного з найважливіших елементів оперативно-розшукової тактики, що одержало своє закріплення в ряді наказів, положень, інструкцій і інших нормативних актів.

Аналіз даних правових актів показує, що взаємодії, як одному із принципів діяльності ОВС, у них приділяється пильна увага. Спектр повноти правового регулювання взаємодії в процесі виявлення, попередження й розкриття економічних злочинів коливається від загальних вказівок, адресованих керівникам ОВС і установ по виконанню покарань, без регламентації конкретних організаційно-тактичних аспектів цієї діяльності до строго деталізованої регламентації організаційно-тактичного плану деяких питань взаємодії, розробки й затвердження формалізованих документів, що мають важливе значення в організації взаємодії між оперативними підрозділами ОВС.

Серед цих нормативних актів особливе місце займає Інструкція з організації й тактики оперативно-розшукової діяльності ОВС. Вона регламентує організаційно-тактичні аспекти ОРД ОВС і деякі моменти взаємодії в її процесі.

Матеріали проведеного дослідження свідчать, що недостатню ефективність взаємодії оперативних підрозділів ОВС, у відомій мірі, можна пояснити обмеженістю повноти правового регулювання цього напрямку діяльності й пов'язаними із цим труднощами організаційного, методичного й тактичного характеру.

Так, результати опитування¹ показують, що 67.1% респондентів відзначають невідповідність нині існуючих нормативних актів МВС, що регламентують організацію взаємодії, сучасним вимогам. Більше того, 72% опитаних вважають, що недоліки правового регулювання впливають на ефективність взаємодії. Компенсуючи сформовану ситуацію, у ряді управлінь ОВС приймаються свої нормативні документи даної спрямованості, що підтверджує 62.1% респондентів. Незважаючи на яскраво виражену потребу прийняття централізованих нормативних документів, що регулюють питання взаємодії, 76.5% респондентів вказують на необхідність розробки також і нормативних актів місцевого (локального) характеру, які враховували б особливості оперативної обстановки даного регіону й інші місцеві особливості.

Відзначаючи виняткову важливість нормативних положень, що регулюють питання взаємодії оперативних підрозділів ОВС, сформульова-

¹ Опитування проводилось серед учасників зборів начальників (заступників) міських, районних ОВС, підрозділів ОВС на транспорті, що проходили у 2009 році на базі центру післядипломної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

них у розглянутих законах і підзаконних правових актах, не можна не відзначити, що ряд аспектів цієї багатогранної діяльності регулюється недостатньо повно. Багато ключових питань її організаційно-тактичного характеру поки ще невиправдано залишаються за межами правового регулювання.

Дані нормативні акти, хоча й містять елементи правового регулювання взаємодії підрозділів ДСБЕЗ МВС України з іншими оперативними підрозділами ОВС, однак не дають чіткого визначення поняття взаємодії, не дозволяють виявити його цілісної системи, не завжди конкретно визначають мету, завдання, основні принципи, методи, підстави, умови й напрямки взаємодії між різними оперативними підрозділами ОВС. У них не повною мірою відображається специфіка залучення у взаємодію різних оперативних підрозділів ОВС з обліком виконуваних ними функцій, наявних оперативних можливостей і динамічності процесу боротьби з економічною злочинністю. Крім того, правові норми не визначають струнку систему організаційно-тактичних форм взаємодії, не встановлюють функцій, права й обов'язки його суб'єктів і співробітників, що займаються організацією цієї діяльності, а також не передбачають міри, спрямовані на підвищення зацікавленості й активної участі суб'єктів у взаємодії. Їхньої відповідальності за відхилення в його участі, не вводять критеріїв оцінки цієї діяльності.

Тож, оскільки ефективність функціонування ОВС, як цілісної системи, прямо залежить від якості регламентації різних напрямків і форм діяльності, що входять у склад її структурних підрозділів, необхідно особливо увагу приділяти вдосконалюванню правового регулювання їхньої діяльності, у якому повною мірою повинні знайти відбиття досягнення науки й позитивного досвіду практики. Існуючі правові норми, що регулюють питання взаємодії, повинні стати основою вдосконалювання зазначеної правової регламентації, включаючи й розробку спеціального комплексного нормативного акту, з урахуванням напрямків діяльності різних оперативних підрозділів. При цьому чіткість і широта правового регулювання взаємодії підрозділів ДСБЕЗ з іншими оперативними підрозділами ОВС, на наше переконання, неодмінно буде сприяти вдосконалюванню ефективності організації й тактики протидії злочинності.

Стаття надійшла до редколегії 22.06.2010 р.